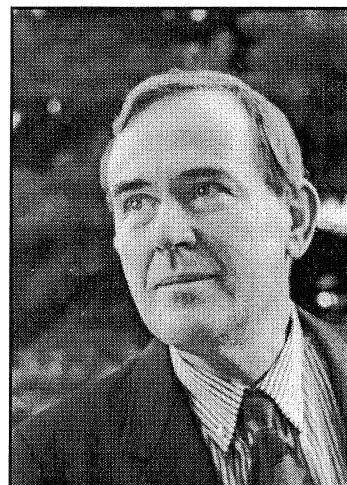

**ИЗБОРЪТ НА ЛИТЕРАТУРНИЯ ИСТОРИК,
ИЛИ КАКВО ОСТАВА СЛЕД
ПРОФЕСОР ИВАН ПАВЛОВ
(1904–2005)**

Загубата на преподавателя винаги поставя студентите пред онова парливо питане, изискващо да се определи доколко отсъствието може да се отнася към категория като заменимост. Тогава обичаният учител се запечатва в паметта като спомен – ситуация или реплика. Другият отговор на въпроса ражда хладното равнодушие към празната катедра в аудиторията. Физическото отсъствие може да се компенсира, макар и осъзнано клиширано, с усилието да припомняме нюансите на погледа или детайлите в походката, съзнателно да реконструираме жеста, мимиката или анекдота. Всяко усилие се осмисля от повторителността, отдалечаваща в максимална степен оценките, които се определят единствено в отпратките към книгите и тяхното цитиране.

Преди около една година попитах професора кои свои текстове очаква да види в електронен формат, обработени за един от порталите по славистика. Въпросът бе с много уговорки – било поради ограничения обем на сървъра, който съхранява файловете, или поради неудобството от принудителния есенциалистки подход, наложен от недостига на памет. Професорът седеше пред любимата си пишеща машина, достолепна със своите размери и значима със сантимента на предходните си университетски стопани. Усмихна се видимо поласкан от оказаното внимание, а вероятно и поради комичния контраст между шрифта на машината и форматите, в които технологиите могат да определят писането. Впусна се в коментари върху „недостига на памет“ в хуманитаристиката и без нотка колебание вметна репликата: „Добри, *Историята!*“. Последва пауза, вдигна поглед и с озарението на откривател повтори: „*Историята, братче, това е! Историята на чешката литература!* От нея си изберете!“.

Пристрастието на професора към *Историята* само привидно улеснява обобщенията върху неговата научна биография. *Историята* не само увенчава, но също така задава началото на научни търсения. Първият том излиза от печат малко след като доскорошният асистент по чешка литература издава своя хабилитационен труд под заглавие *Съвременният български и чешки роман* (1985). Скоро след появата на втория том през 1989 г. доцент

Иван Павлов публикува „пилотни“ статии от бъдещия си дисертационен текст, посветен на чешката народна проза (*Чешката народна книжовна проза в своя исторически и съвременен контекст*) и защитен през 1993 г. От една страна, *Историята* не е административно-научна инициация както за Иван Павлов, така и за съавторите му Христина Балабанова и Величко Тодоров. Всеки един от тях поставя на преден план историографията, като отлага за неопределено време реализацията на индивидуалните си изследователски намерения. Освен това пристрастието към *Историята* като колективен проект е несъпоставимо с удовлетворението, което носи авторската монография. Въсъщност в професионалната биография на професора тепърва предстои да излязат от печат монографиите *Наративът и неговите литературни силуети* (1997), *Литературни предизвикателства и славистични търсения* (1998), *Присъствие на храненето по българските земи* (2004).

Все пак признанието на *Историята* не закъснява – чешките отзиви не крият изненадата от амбициозно широката и подробна литературноисторическа картография. Двата тома излизат от печат, когато в чешкото литературознание представата за литературна история се персонифицира от авторския проект на Франтишек Бурианек, чието прекомерно тиражиране допълнително засилва бумеранговия ефект на последвалото отрицание. Освен това идеологически обремененият научен живот в Чехословакия не предвижда подновяването и дописването на националната литературна история, след като през 1969 г. официално е спрян четвъртият том на академичната история, редактирана от Ян Мукаржовски, Зденек Пешат и Ева Стросова. Към тази картина трябва да добавим и задължителния коректив – съветската бохемистика, която се оказва извън полезрението на българските историografi и няма статут на отправна точка или коректив при написването на колективната българска *История*. Това несъобразяване допълнително засилва изненадата от амбициозните намерения, реализирани в степента, в която са заявени. *Историята* не остава безразлична към контекста на частична дейдеологизация на текстове и авторски фигури в източноевропейската култура през последните десетилетия на XX в. Този процес се определя като запазен знак на съветската хуманитаристика. Затова например реабилитацията на Карел Чапек в Чехословакия след 1948 г. се случва едва след като руски бохемист издава монографията *Karel Čapek – фантаст и сатирик*¹. Все пак *Историята* частично се обвързва с официалните очаквания у нас, завършвайки втората си част с тематичен преглед върху „литературата на социалистическа Чехия“.

Появата на *Историята* е изненадваща и по още една причина – излиза от печат, когато писането на литературни истории вече е дискредитирано занимание. На първо място, започнато литературната историография се об-

¹ Авторът има предвид книгата на Сергей Николски *Карел Чапек – фантаст и сатирик* (Москва, 1973). – Б. р.

вързва еднозначно с позитивистичното мислене в хуманитаристиката. А оттук дискредитацията на методологическия подход след дългогодишно преекспониране обрича историите. Детерминисткият модел на историографското картографиране, съчетаващо в себе си задължителните изисквания за обусловеност на художествения текст спрямо социокултурната среда, както и спрямо психо-биографичните предопределености на авторската фигура, е обявен за изчерпан и политически ангажиран. Макар че тази изследователска логика улеснява описането на доброволната отвореност на литературното към разнородни културноисторически, обществено-политически или естетически идеологеми. Описанието на националната литература еднозначно се свързва с подозрението спрямо традиционния афинитет към позитивистичната методология – т. е. от литературната история не се очаква да бъде аналитична в реконструирането на контекстуални полета, а нейната дискредитация се определя от присвоената санкция на идеологическата и етичната аксиология.

Очакването за поредното самодискредитиране на литературната история не се оправдава при появата на *История на чешката литература*. Първо, поради съчетаването на конкретизацията на художествения текст, които косвено реконструират история на четенето. На второ място, доминацията на националната литературна саморефлексия е заменена или коригирана в много от реконструираните литературноисторически сюжети. Трето, авторството не е институцията, позната със значимостта си в позитивистичната картография. В *Историята* авторският портрет е фрагментаризиран така, че може да се „слободи“ след внимателно наместване на именните показалци. Въщност двата тома представлят множество фактологични редове, които са преплетени в поетологичните акценти на историографския разказ. На четвърто място, избирателното отношение към литературната емпирия не отрича възможността историята да се конструира с изказа на големите наративи. Пето, но не последно: *Историята* изпълнява функцията на учебник, който в много отношения надскача равнището на съвременните (популярни или средношколски) антологични или панорамни образи на чешката литература. Това сравнение не беше възможно в началото на 90-те – непосредствено след издаването на втория том, когато все още литературният канон се преподреждаше чрез набавяне на липсващи текстове и коментари. С това е свързана и шестата причина. *Историята* е устойчив корпус от аналитични връзки, които предвидливо са назовали много от константите в чешкия литературен канон. Литературната бохемистика в университетските аудитории на София, Пловдив и Благоевград вече може да си позволи интелектуалния лукс да пре-написва или да до-писва вече зададената историографска концепция. И двата избора се определят, пряко или косвено, от наличността на собствен историографски продукт, вписан в понятията на родния ни език. При това, без да се стига до ашладисването на чужди труднопригодими или непреводими терминологични формули. *Историята* ще си остане един от кrite-

риите за преценката на ресурсите, с които разполага всяка чуждестранна бохемистика. По този показател бохемистична литературна история досега има написана в Полша, в Русия, у нас, а преди десет години излезе от печат и в Германия.

Историята си остава фаворизирана от учения вероятно и като обобщение на неговия афинитет към историографския ракурс изобщо, като възможност да се съчетаят антропологически константи, литературен иманентизъм, тези на компаративистиката, рецептивната естетика и междудвоенния структурализъм, като апология на историографията със статута ѝ на доказан познавателен инструментариум, на *Историята* с главна буква.

Добромир Григоров

ИЗБРАНА БИБЛИОГРАФИЯ НА ПРОФ. ДФН ИВАН ПАВЛОВ²

Българо-чешки литературни паралели, I., С., 1983 (съвместно съставителство с В. Тодоров), 320 с.

Началното развитие на реализма в чешката литература. – *Годишник на СУ*, т. 74/2, 1984, с. 130–177.

Съвременният български и чешки роман, С., 1985, 159 с.

Тематично-жанрови промени в чешката литература под влиянието на реализма през 60-те и 70-те г. на миналия век. – *Годишник на СУ*, ФСФ, т. 75/2, 1986, с. 240–274.

История на чешката литература, I ч. (съавт. с В. Тодоров), 1986, 316 стр.

История на чешката литература, II ч. (съавт. с Хр. Балабанова и В. Тодоров), 1989, 371 с.

Българо-чешки литературни паралели, II ч., С., 1992 (съвместно съставителство с В. Тодоров), 220 с.

Христоматия по стара чешка литература. С., 1993, 275 с. (съвм. съставителство с В. Пирова).

Записки по словашка литература. С., 1995 г., 379 с.

Нарративът и неговите литературни силуети, С., 1997, 270 с.

Словакия. С., 1998, 176 с. (съавт. с Климент Тренков).

Литературни предизвикателства и славистични търсения, С., 1998, 166 с.

Присъствие на храненето в българските земи през XV–XIX в., С., 2001, 220 с.

---

² Вж. пълният списък на научните публикации на проф. дфн Иван Павлов в: *Реторики на паметта. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на професор Иван Павлов*. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, с. 505–523. – Б. р.